

здобувач кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОМЕРЦІЙНА КОНЦЕСІЯ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Розглянуто проблеми господарсько-правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики держави, а також роль комерційної концесії в інноваційно-інвестиційному розвитку країни.

Ключові слова: інноваційна політика, інвестиційна політика, комерційна концесія.

Рассмотрены проблемы хозяйственно-правового обеспечения инновационной и инвестиционной политики государства, а также роль коммерческой концессии в инновационно-инвестиционном развитии страны.

Ключевые слова: инновационная политика, инвестиционная политика, коммерческая концессия.

Problems of economic legal support of innovative and investment policy of the state and also value of commercial concession in innovative and investment development of the country are considered.

Key words: innovative policy, investment policy, commercial concession.

Постановка проблеми. Впровадження в економіку України ринкових принципів її функціонування призвело до появи різноманітних організаційно-правових форм здійснення господарської діяльності, посилення конкуренції, залучення до господарської діяльності великої кількості населення, впровадження ефективного обладнання та прогресивних технологій та обумовило необхідність у нових підходах до організації комерційної діяльності, одним із яких є побудова франчайзингової системи.

Комерційна концесія є сферою взаємодії публічних і приватних інтересів, які нерозривно взаємодіють між собою, у зв'язку з чим господарсько-правові засоби реалізації державної інноваційної та інвестиційної політики слід поділяти на приватноправові та публічно-правові. До господарсько-правових засобів приватноправового характеру відносяться, перш за все, встановлені законодавцем правові особливості створення спеціальних суб'єктів господарювання та їх організаційно-правові форми. Крім того, до

цієї ж категорії можна віднести законодавче закріплення різних типів та видів господарсько-правових договорів, які опосередковують динаміку національного інвестиційного ринку, оформлюють ринковий оборот інвестиційних ресурсів. У цьому аспекті важливе значення має створення умов, які б сприяли укладенню суб'єктами господарських договорів комерційної концесії. Господарсько-правові засоби публічно-правового характеру пов'язані з компетенцією органів держави у сфері державного регулювання економічних відносин, регулювання поведінки господарюючих суб'єктів на відповідних ринках товарів та послуг.

Комерційна концесія є ефективною та гнучкою формою організації бізнесу та найбільш вигідною формою впровадження інновацій та залучення інвестицій в економіку країни, у зв'язку з чим широко застосовується в усіх країнах з ринковою економікою та є важливою складовою інноваційно-інвестиційної політики держави.

© Гладка О. В., 2013

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми франчайзингових відносин були предметом дослідження таких вчених, як І. І. Килимник, Г. В. Цират та ін.

Питання, пов'язані правовим регулюванням різних аспектів інвестиційної та інноваційної діяльності, є предметом дослідження господарсько-правової науки. Вивченням господарсько-правового забезпечення економічної політики держави в цілому та її окремих напрямів присвячені наукові роботи таких вчених, як В. К. Мамотов, Д. В. Задихайло, Г. Л. Знаменський, В. М. Пашков, В. І. Кухар, В. С. Щербина, В. А. Юсупов та ін.

У той же час слід зазначити, що механізм взаємовідносин держави та учасників комерційної господарської діяльності щодо формування та здійснення інноваційно-інвестиційної політики системно не досліджувався.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження господарсько-правового забезпечення інноваційної та інвестиційної політики держави, визначення ролі комерційної концесії в інноваційній та інвестиційній політиці держави, напрямів інноваційно-інвестиційної політики держави з урахуванням сучасних тенденцій світового розвитку.

Виклад основного матеріалу. Структурна перебудова економіки відбувається завдяки проведенню державою ефективною інноваційної та інвестиційної політики.

Інвестиційна та інноваційна політика є складовими частинами господарсько-правової політики, яка, у свою чергу, є елементом економічної політики держави в цілому.

Сутність економічної політики полягає в цілеспрямованій, науково обґрунтованій діяльності держави щодо цілеспрямованого керування функціональним розвитком економіки на макро- і мікрорівні з метою забезпечення загального добробуту в країні.

Державне регулювання економіки є однією зі складових економічної полі-

тики і включає в себе: регулювання виробництва, регулювання ресурсів та регулювання фінансів та передбачає проведення системи заходів щодо розвитку державного сектора економіки, інформування суб'єктів ринкових відносин щодо реального стану економіки і перспектив її розвитку, обґрунтування важливих положень економічної політики.

Основними напрямками та формами участі держави і місцевого самоврядування у сфері господарювання є реалізація економічної політики.

Відповідно до ст. 12 Господарського кодексу України держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності [1].

Стаття 9 ГК України закріплює форми реалізації державою економічної політики, якими є економічна стратегія та економічна тактика, а у ст. 10 ГК України зафіксовані основні напрями економічної політики, до яких, зокрема, належить структурно-галузева політика, інвестиційна політика, зовнішньоекономічна політика тощо [1].

Закріплені в ст. 10 ГК України напрями економічної політики безпосередньо пов'язані як з інноваційною політикою, так і з інвестиційною.

Слід указати, що українське законодавство не містить визначення державної інноваційної політики, в Законі України «Про інноваційну діяльність» закріплені лише її мета та принципи.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 року метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- і ресурсозберігальних технологій, виробництва й реалізації но-

вих видів конкурентоспроможної продукції [2].

Незважаючи на відсутність законодавчого визначення державної інноваційної політики існують певні теоретичні напрацювання в цій сфері.

Так, на думку Ю. Гоптаренко, сучасна державна інноваційна політика – це сукупність заходів (науково-технічних, виробничих, управлінських, фінансово-побутових та ін.), пов'язаних зі створенням нових чи вдосконалення існуючих продуктів або технологічних процесів, застосуванням їх у виробництві та комерційною реалізацією, з просуванням нової чи поліпшеної продукції на ринок збуту [5, с. 84].

В. Гусев вважає, що державна інноваційна політика повинна спрямувати діяльність органів законодавчої та виконавчої влади на впровадження комплексу системних заходів щодо створення інституційних, фінансово-економічних, науково-технічних, соціально-культурних засад, а також запровадження механізмів їх реалізації через залучення організаційних, фінансових, матеріально-технічних, інформаційних та інтелектуальних ресурсів для підтримки та стимулювання розвитку інноваційних процесів [6, с. 87].

Забезпечення інноваційного характеру розвитку економічних відносин є самостійною функцією держави в сфері економіки. Слід зазначити, що інноваційні відносини, як один із різновидів економічних відносин, є складовою частиною різноманітних ринків товарів та послуг. Не дивлячись на те, що систематичне впровадження інновацій у виробництво, постійне зростання обсягів випуску продукції є характерним для усіх видів виробництва та ринків різних видів товарів та послуг, об'єкти промислової власності, в т. ч. ті, що доведені до якості самостійного товару – інноваційних продуктів, самі по собі створюють самостійний ринок інноваційних продуктів. Виходячи з цього, можна говорити про те, що інноваційний характер відносин

у сфері економіки в цілому, включаючи сферу виробництва, є необхідною умовою функціонування виробництва.

Для економіки держави є вкрай важливим забезпечення умов для активного розроблення, створення, ефективного введення до господарського обігу, використання й комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у вигляді інновацій, що сприяє прогресивним технологічним змінам виробництва, структури сфери споживання, розвитку науково-технологічної сфери, а в цілому – сталому економічному розвитку національної економіки [4, с. 107].

Інноваційна модель розвитку економіки обумовлює необхідність впровадження у виробництво, використання, випуск інноваційномісткої продукції, що є найефективнішим способом підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Що стосується інвестиційної політики, то відповідно до ст. 10 ГК України вона «спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики, а також забезпечення ефективного та відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ним». Слід зазначити, що дане визначення є неповним, оскільки не охоплює об'єкти права інтелектуальної власності, які можуть інвестуватися [1].

Державна інвестиційна політика як складова частина економічної політики спрямована на довготерміновий розвиток економіки і становить систему заходів, направлених на формування централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів, у результаті цільового використання яких забезпечується ефективність процесів розширеного відтворення економіки. Таким чином, державна інвестиційна політика є сукупністю макроекономічних підходів і рішень,

що визначають напрями інвестування, мобілізують засоби підприємств та створюють сприятливий інвестиційний клімат за допомогою податкових, амортизаційних пільг, методів грошово-кредитного регулювання, забезпечують інституційну визначеність в управлінні процесом залучення, планування та реалізації інвестицій.

Інвестиційна політика за своєю суттю є комплексом заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для суб'єктів господарювання з метою поживлення інвестиційної діяльності, піднесення економіки, підвищення ефективності виробництва, вирішення соціальних проблем.

На жаль, на сьогоднішній день розвиток інноваційно-інвестиційної сфери в Україні є таким, що не відповідає потребам сучасного економічного розвитку України.

З урахуванням сучасних тенденцій світового розвитку інноваційно-інвестиційна політика держави повинна бути спрямована на: підвищення ролі держави в регулюванні інноваційно-інвестиційних процесів; удосконалення законодавства з метою поліпшення інвестиційного клімату; розвиток національного фінансового ринку; формування оптимальної відкритості економіки; підтримку конкуренції в науково-технічній і інвестиційній діяльності; концентрацію інвестиційних ресурсів у пріоритетних галузях економіки. Крім того, з метою економічного зростання інноваційно-інвестиційна політика держави має бути спрямована на підвищення продуктивності вже наявних чинників виробництва; розвиток технологій; зростання рівня сукупного попиту; фундаментальні зміни в структурі національного продукту; поліпшення умов міжнародної торгівлі тощо.

Шляхами підвищення ефективності державної інноваційно-інвестиційної політики має бути:

– посилення ролі держави в регулюванні інноваційно-інвестиційних процесів;

– удосконалення законодавства з метою поліпшення інвестиційного клімату, що сприяє ефективному стимулюванню залучення іноземного капіталу, технологій, ноу-хау;

– стимулювання розвитку наукоємних галузей народного господарства;

– створення сприятливих умов для залучення крупного бізнесу в пріоритетні галузі економіки;

– створення умов для розвитку національного фінансового ринку, який впливає на активізацію інвестиційного процесу в Україні;

– створення сприятливих умов для ведення бізнесу як всередині країни, так і за її межами.

Українські науковці, які займались вивченням проблем інноваційно-інвестиційної політики на загальнотеоретичному рівні, вважають за доцільне з метою стимулювання виробництва високотехнологічної, конкурентоспроможної та якісної продукції розробити програми та механізми фінансового стимулювання інвестування; запровадити схеми податкового стимулювання інноваційної діяльності; врегулювати механізми захисту інтелектуальної власності українських дослідників та підприємців.

У цьому контексті доцільно зауважити, що до об'єктів інноваційно-інвестиційної політики мають бути віднесені усі типи правовідносин, що пов'язані із підвищенням технологічного рівня виробництва в національній економіці.

Окремим об'єктом господарсько-правової політики в цілому та інноваційно-інвестиційної політики зокрема мають стати відносини комерційної концесії як самостійна зобов'язальна форма реалізації інвестиційно-інноваційних відносин.

Відносини комерційної концесії є однією з форм господарських, інвестиційних відносин, які завдяки притаманним їм властивостям сприяють заповненню внутрішнього ринку високоякісними товарами та послугами, дозволяють підвищити рівень конкурентоспроможності

вітчизняних підприємств на світовому ринку, та, окрім цього, сприяють підвищенню добробуту нації в умовах розвитку зовнішньої торгівлі.

На відміну від України, де франчайзинг тільки почав знаходити своїх прихильників, у світі відносини франчайзингу є невід'ємним атрибутом успішно функціонуючої економіки. Проте з кожним днем франчайзингові пропозиції на українському ринку стають все більш різноманітними, з'являються нові галузі, в яких активно використовуються технології франчайзингового розвитку бізнесів.

Франчайзинг є не тільки високоприбутковою і рентабельною формою бізнесу, але є і економічно вигідним для держави, оскільки дозволяє створювати значну кількість нових робочих місць, сприяє сплаті податків і розвитку економіки в цілому.

Поширення відносин франчайзингу має значний позитивний вплив на розвиток економіки України. Це обумовлюється тим, що відносини комерційної концесії – це система тривалих господарських відносин, результатом якої є успішне функціонування бізнесів; комерційна концесія є формою організації бізнесу, який у комплексі з іншими ринковими механізмами здатний стимулювати розвиток малого бізнесу та підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняних товарів та послуг.

Убачається за необхідне зазначити, що особливість предмета договору комерційної концесії (франчайзингу) дозволяє говорити про те, що франчайзинг може носити інноваційний характер. Вказане підтверджується специфікою даного договору, предметом якого, зокрема, є передача інноваційних технологій.

Інвестиційно-інноваційна політика держави має бути спрямована на створення сприятливих умов для укладення якомога більшої кількості договорів комерційної концесії, особливо тих, що мають інноваційний характер, оскільки

відносини комерційної концесії є важливим об'єктом інвестиційно-інноваційних відносин. Однак для підвищення інноваційної ефективності розвитку економічних відносин з використанням франчайзингових зобов'язань актуальним залишається питання визначення його «інноваційних типів».

Не дивлячись на наявність досить розгалуженої системи нормативно-правових актів з питань здійснення інноваційної діяльності, відсутні дані, які б свідчили про переорієнтацію економіки України на інноваційну модель розвитку. Як вказано у Постанові Верховної Ради України «Про дотримання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу ті інноваційної діяльності в Україні» від 16 червня 2004 р.: «Україна загрозово наближається до становища відсталої держави... науково-технічний потенціал України доведений сьогодні до стану, за яким можуть відбутися незворотні зміни, що роблять неможливим його використання в інтересах інноваційного розвитку суспільства» [2].

Неефективність інвестиційно-інноваційної політики держави багато в чому залежить від недосконалості законодавства в цій сфері. Слід зазначити, що стан інвестиційно-інноваційного законодавства не має комплексного характеру, характеризується фрагментарністю, неузгодженістю та структурною невпорядкованістю.

Одним із ключових засобів підвищення загального технологічного рівня національної економіки слід назвати необхідність створення сучасного, детального та ефективного законодавчого регулювання відносин комерційної концесії.

Складна правова природа відносин комерційної концесії вимагає ретельного законодавчого закріплення змісту договору франчайзингу, перш за все його предмета та інших істотних умов.

У цьому контексті слід зазначити, що Цивільний кодекс України містить окрему главу, присвячену регулюванню від-

носин комерційної концесії. Так, глава 78 ЦК України містить лише визначення договору комерційної концесії, положення про предмет договору, форму договору, права та обов'язки сторін у договорі, а також положення щодо підстав зміни та припинення договору. Але і при цьому слід зауважити, що визначення предмета договору комерційної концесії, яке міститься в ЦК України, більше нагадує предмет ліцензійного договору та не дає змогу розкрити всі сутнісні ознаки договору комерційної концесії.

Спроба врегулювати відносини комерційної концесії була зроблена також і в Господарському кодексі України, в главі 36 «Використання у підприємницькій діяльності прав інших суб'єктів господарювання (комерційна концесія)», але, не дивлячись на те, що регулювання відносин комерційної концесії знайшло своє відображення як в Цивільному кодексі України, так і в Господарському кодексі України, слід вказати, що таке регулювання, по-перше, є неповним, а по-друге, вказане регулювання не відповідає сучасному стану розвитку відносин франчайзингу. Саме недостатнє регулювання відносин франчайзингу є одним із основних факторів, що стримує суб'єктів підприємницької діяльності до укладення даного виду договорів. Окрім цього, успішному створенню та поширенню в Україні франчайзингових мереж заважає відсутність достатньої інформації й знань про організацію господарської діяльності на умовах франчайзингу.

Не випадковим фактом, з огляду на вказане, є те, що всесвітньо відома компанія «МакДональдс», яка є класичним прикладом розбудови франчайзингової мережі у світовому масштабі, розвивається в Україні не на основі франчайзингу, а саме на корпоративній основі.

Не такою популярною мережею, як «МакДональдс» у США, однак такою, що найбільш динамічно розвивається, є франчайзингова мережа ресторанів

швидкого харчування «Subway», яка станом на 23 листопада 2013 року нараховувала більше 40 785 ресторанів у 103 країнах світу.

На відміну від «МакДональдс», «Subway» розвивається виключно на базі франчайзингових зобов'язань. Дана мережа ресторанів була визнана кращою франчайзинговою мережею в світі більше п'ятнадцяти разів і є одним із лідерів індустрії фаст-фуда.

Серед міжнародновідомих франчайзингових мереж швидкого харчування слід також назвати американську мережу «Kentucky Fried Chicken» (KFC), яка представлена у 110 країнах світу та вперше з'явилась на українському ринку у грудні 2012 року.

Вищенаведені приклади хоча і характеризують розвиток франчайзингових відносин, проте не є найбільш влучним прикладом для характеристики інноваційного франчайзингу, оскільки господарські відносини в сфері фаст-фудів не можна віднести до високотехнологічних, оскільки технології, пов'язані з системою громадського харчування, прив'язані до певного місця – місця надання послуг з обслуговування клієнтів, а відтак спрямовані суто на внутрішній ринок та не мають потенційної здатності до експортування. Крім того, франчайзинг у сфері громадського харчування не має значного впливу на підвищення загального технологічного рівня економіки. В той же час особливістю інноваційного франчайзингу є його спрямованість на використання таких технологій, що здатні значним чином підвищити технологічний рівень виробництва та експортний потенціал економіки.

Не дивлячись на те, що на сьогоднішній день в Україні франчайзингові мережі представлені, в основному, користувачами закордонних франшиз, в міру удосконалення законодавства й накопичення необхідного досвіду можна змінити ситуацію в сторону підвищення ролі франчайзингових відносин в економіці країни.

Висновки. Таким чином, відносини комерційної концесії мають стати складовою частиною інноваційно-інвестиційної політики держави, у зв'язку з чим для економіки країни є вкрай важливим створення умов, які б сприяли укладенню договорів комерційної концесії.

Першочерговим завданням держави на шляху до упорядкування регулювання відносин франчайзингу та стимулювання учасників господарських відносин до укладення якомога більшої кількості договорів комерційної концесії має стати прийняття окремого нормативно-правового акта – закону про франчайзинг (комерційну концесію). Крім того, не менш важливим є створення сприятливої кредитної, податкової та митної політики у сфері інноваційної діяльності.

Щодо існування нагальної необхідності у прийнятті спеціального закону в сфері регулювання відносин комер-

ційної концесії вже неодноразово наголошувалось у науковій літературі. Однак слід зазначити, що важливим є не просто прийняття спеціального закону, а включення до нього окремої глави, яка б передбачала інституалізацію такої окремої правової категорії, як інноваційний франчайзинг. Разом з цим, необхідним є визначення на законодавчому рівні критеріїв, які б дозволяли розглядати договір комерційної концесії як форму інноваційного інвестування і, у зв'язку з цим, поширити на відповідні зобов'язання спеціального правового режиму їх реалізації. Також необхідним є встановлення на законодавчому рівні правових засад і гарантій учасників відносин комерційної концесії; визначення порядку укладання та виконання договорів комерційної концесії; встановлення економічних переваг для учасників відносин комерційної концесії.

Література

---

1. Господарський кодекс України // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
2. Про інноваційну діяльність : Закон України // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.
3. Про дотримання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні : Постанова Верхов. Ради України № 1786-IV від 16 червня 2004 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 43–44. – Ст. 494.
4. Атаманова Ю. Є. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави : монографія / Ю. Є. Атаманова. – Х. : Вид-во «ФІНН», 2008. – 424 с.
5. Гоптаренко Ю. Правові засади побудови інноваційно-інвестиційної моделі в Україні / Ю. Гоптаренко // Юрид. журн. – 2004. – № 6 (24). – С. 84.
6. Гусев В. Концептуальні засади формування державної інноваційної політики / В. Гусев // Вісн. Укр. акад. держ. управління. – 2002. – № 4. – С. 84–92.